

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет історії, політології та національної безпеки
Кафедра історії України та археології

СИЛАБУС

вибіркового освітнього компонента

ІСТОРІЯ І ПРИРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності **A4 Середня освіта** (за предметними спеціальностями) предметної спеціальності **A4.03 Середня освіта** (Історія та громадянська освіта) освітньо-професійної програми
Середня освіта. Історія та громадянська освіта

Луцьк-2025

Силабус вибіркового освітнього компонента «**Історія і природне середовище**» підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань **А Освіта** спеціальності **А4 Середня освіта** (за предметними спеціальностями) предметної спеціальності **А4.03 Середня освіта** (Історія та громадянська освіта) освітньо-професійної програми **Середня освіта. Історія та громадянська освіта**

Погоджено

Гарант освітньо-професійної програми

доц. Хлібовська Г. М.

Силабус освітнього компонента затверджено на засіданні кафедри історії України та археології

Протокол № 2 від 17 серпня 2025 р.

Завідувач кафедри:

О.Ю.

проф. Ленартович

© Панишко С., 2025.

I. Опис освітнього компонента

Денна форма здобуття освіти

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-професійна програма, освітній рівень	Характеристика освітнього компонента
Денна (очна) форма здобуття освіти	Галузь знань: А Освіта спеціальності А4 Середня освіта (за предметними спеціальностями) Предметна спеціальність: А4.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта) Освітньо-професійна програми: Середня освіта. Історія та громадянська освіта бакалавр	Вибірковий
Кількість годин/кредитів 150/5		Рік навчання 2
ІНДЗ: <u>немає</u>		Семестр_4-ий__
		Лекції 10 год.
	Практичні (семінарські) 20 год.	
	Самостійна робота 110 год.	
	Консультації 10 год.	
		Форма контролю: залік
Мова навчання		українська

Заочна форма здобуття освіти

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-професійна програма, освітній рівень	Характеристика освітнього компонента
Заочна форма здобуття освіти	Галузь знань: А Освіта спеціальності А4 Середня освіта (за предметними спеціальностями) Предметна спеціальність: А4.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта) Освітньо-професійна	Вибірковий
Кількість годин/кредитів 150/5		Рік навчання 3
ІНДЗ: <u>немає</u>		Семестр 6-ий__
		Лекції 4 год.
	Практичні (семінарські) 6 год.	
	Самостійна робота 122 год.	
	Консультації 18 год.	
		Форма контролю: залік

	програми: Середня освіта. Історія та громадянська освіта бакалавр	
Мова навчання		українська

II. Інформація про викладача

Панишко Сергій Дмитрович.
Науковий ступінь кандидат історичних наук
Вчене звання доцент.
Посада доцент кафедри Історії України та археології.
Контактна інформація 067-456-2364,
panishko63@gmail.com
Дні занять за розкладом:
<http://194.44.187.20/cgi-bin/timetable.cgi?n=700>

III. Опис освітнього компонента

1. **Анотація.** У ході вивчення ОК «Історія і природне середовище» будуть розглядатись основні напрямки досліджень взаємозв'язків між природнім середовищем та історією людської цивілізації. При цьому зв'язуючою ланкою між ними виступатиме економіка. Буде показано зменшення ступеня залежності людини від природи по мірі розвитку виробничих технологій.

Як базові чинники таких взаємозв'язків вивчатимуться процеси формування покладів корисних копалин та сучасного рельєфу земної поверхні у процесі геологічного розвитку Землі. При цьому значна увага приділятиметься утворенню територіально близьких комплексів родовищ корисних копалин. Значний вплив на історичний прогрес справили ландшафти, які, у свою чергу, зазнали потужного антропогенного навантаження. Надзвичайна динамічність сучасного індустріального світу привела до формування сучасних промислових ландшафтів, що ставить на повістку дня проблему їх рекультивациі.

Кліматичні коливання виступають найбільш очевидним чинником впливу природного середовища на історичні процеси, оскільки їх наслідки проявляються найшвидше. Докладніше будуть вивчатись кліматичні коливання останніх тисячоліть та процеси посушення клімату сучасності. Розглядатимуться можливі антропогенні причини кліматичних змін у останньому столітті.

Природне середовище справило вплив на зміну історичних типів природокористування. При цьому залежність людини від природних чинників зменшувалась, але все ж залишалась.

Політичні аспекти природокористування набули особливої гостроти у останньому столітті. Індустріальний розвиток потребував великої кількості природних ресурсів, за які періодично точилась гостра політична боротьба, яка часом переходила у військове протистояння.

Останнім часом актуальним стає наростання глобальних екологічних проблем. Забруднення навколишнього середовища торкнулось не тільки промислово розвинутих районів, але і регіонів «третього світу» які стають місцями складування промислових відходів. Особливої гостроти набуває проблема чистої питної води.

2. Мета і завдання освітнього компоненту.

1. Мета. Метою вивчення освітнього компоненту «Історія і природне середовище» є формування у здобувачів вищої освіти розуміння діалектичного взаємозв'язку між розвитком людського суспільства і еволюцією природного середовища, а також ролі сучасного навколишнього середовища як важливої бази подальшого розвитку людства. При цьому, буде показано глибоке геологічне коріння сучасних природних властивостей, поряд із значним антропогенним впливом на природу. Охарактеризовано розвиток науки, техніки та технологій як інструментів взаємодії людського суспільства з природним середовищем.

2. Завдання:

- сформувані у здобувачів вищої освіти погляд на давню геологічну історію Землі, як одну із передумов розвитку людської цивілізації;
- показати роль природних чинників у становленні людського суспільства;
- акцентувати увагу здобувачів на ролі природних чинників у етнічній історії окремих регіонів;
- проілюструвати вплив людини на навколишнє середовище;
- охарактеризувати історичні типи природокористування;
- простежити політичні аспекти використання природних ресурсів;
- показати перспективи розвитку людства в умовах глобальних змін навколишнього середовища.

3. Soft skills:

- комунікативна навичка, участь в групових обговореннях та дискусіях;
- встановлення причинно-наслідкових зв'язків;
- міжкультурна компетентність, розуміння та толерантне ставлення до різних культур та способів природокористування;
- креативність та уява – творче осмислення причин, ходу та наслідків змін природного середовища;

- розвиток екологічного мислення;
- формування дослідницького інтересу.

IV. Структура освітнього компонента

Денна форма навчання

Назви змістових модулів і тем	Усього	Лек.	Практ.	Сам. роб.	Конс.	Форма контролю/ Бали
Тема 1. Геологічна історія Землі та формування покладів корисних копалин	14	2	2	10		ОВС 10 балів
Тема 2. Формування сучасних ландшафтів	14	2	2	10		ОВС 10 балів
Тема 3. Кліматичні коливання	12		2	10		ОВС 10 балів
Тема 4. Природні чинники антропогенезу	12		2	10		ОВС 10 балів
Тема 5. Природне середовище і етнічна історія	12		2	10		ОВС 10 балів
Тема 6. Історичні типи природокористування	16	2	2	10	2	ОВС 10 балів
Тема 7. Розвиток техніки та технологій	16	2	2	10	2	ОВС 10 балів
Тема 8. Політичні аспекти природокористування	14		2	10	2	ОВС 10 балів
Тема 9. Наростання глобальних екологічних проблем	14		2	10	2	ОВС 10 балів
Тема 10. Природне середовище і історія Волині	26	2	2	20	2	ОВС 10 балів
Всього годин/ Балів	150	10	20	110	10	100

ОВС – оцінка виступу студента.

Заочна форма навчання

Назви змістових модулів і тем	Усього	Лек.	Практ.	Сам. роб.	Конс.	Форма контролю/ Бали
Тема 1. Геологічна історія Землі та формування покладів корисних копалин	16		2	12	2	ОВС 30 балів
Тема 2. Формування сучасних ландшафтів	14			12	2	
Тема 3. Кліматичні коливання	14	2		12		
Тема 4. Природні чинники антропогенезу	14			12	2	
Тема 5. Природне середовище і етнічна історія	14			12	2	
Тема 6. Історичні типи природокористування	14			12	2	
Тема 7. Розвиток техніки та технологій	14			12	2	
Тема 8. Політичні аспекти природокористування	18	2	2	12	2	ОВС 40 балів
Тема 9. Наростання глобальних екологічних проблем	16		2	12	2	ОВС 30 балів
Тема 10. Природне середовище і історія Волині	16			14	2	
Всього годин/ Балів	150	4	6	122	18	100

ОВС – оцінка виступу студента.

V. Самостійна робота

Самостійна робота для здобувачів вищої освіти полягає у написанні рефератів – найпростішої форми науково-аналітичного тексту, яка розв'язує певну проблему, що ґрунтується на вивчених джерелах та опрацьованій літературі. Обсяг завдання, яке передбачає аргументований виклад власної точки зору щодо конкретної проблеми, становить 8–10 сторінок (14400–18000 знаків).

Структура реферату включає титульну сторінку з назвою теми, ім'ям та прізвищем автора, вступу, основної частини, висновків та списку використаної літератури.

Теми для самостійного опрацювання здобувачами

1. Геологічна історія Землі.
2. Український кристалічний щит.
3. Мінеральні корисні копалини.
4. Родовища залізної руди.
5. Родовища кольорових металів.
6. Вулканічна діяльність.
7. Тектонічні процеси.
8. Ерозія та денудація.
9. Зледеніння у давній історії.
10. Давні і сучасні пустелі.
11. Вода у історії людства.
12. Формування сучасної гідрографічної сітки.
13. Утворення сучасних ґрунтів.
14. Коливання клімату.
15. Коливання рівня світового океану.
16. Малий кліматичний оптимум.
17. Малий льодовиковий період.
18. Клімат і формування людини сучасного типу.
19. Типи мисливського господарства.
20. Природні чинники неолітичної революції.
21. Людські раси.
22. Номадизм.
23. Індоевропейська спільність.
24. Євроатлантизм.
25. Євразійство.
26. Поняття біосфери.
27. Центри окультурення рослин.
28. Осередки приручення тварин.
29. Становлення обміну та торгівлі.
30. Техніка обробки кременю.
31. Поява керамічного виробництва.
32. Світові цивілізації епохи міді та бронзи.
33. Залізо у світовій цивілізації.
34. Використання енергії води.
35. Технології зрошувального господарства.

36. Розвиток сухопутного транспорту.
37. Розвиток мореплавства.
38. Використання парової машини.
39. Розвиток залізничного транспорту.
40. Розвиток трубопровідного транспорту.
41. Розвиток мостобудування.
42. Використання атомної енергії.
43. Відкриття Нового світу.
44. Колоніальні імперії.
45. Стратегії сталого розвитку.
46. Геополітика.
47. Генна модифікація організмів.
48. Війни за нафту.
49. Техногенні катастрофи та їх наслідки.
50. Глобальне потепління.
51. Сучасні екологічні проблеми.
52. Проблеми освоєння космосу.

VI. Політика оцінювання

Оцінювання відбувається згідно [Положення про поточне та підсумкове оцінювання знань здобувачів вищої освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки від 26.06.2025 р.](#)

Під час вивчення ОК передбачена можливість визнання отриманої здобувачем освіти неформальної освіти згідно [Положення про визнання результатів навчання, отриманих у формальній, неформальній та/або інформальній освіті у Волинському національному університеті імені Лесі Українки від 29.08.2024 р.](#)

Процес вивчення освітнього компонента здійснюється за умов дотримання здобувачами освіти та викладачем [Кодексу академічної доброчесності Волинського національного університету імені Лесі Українки від 25.05.2023 р.](#)

Списування під час заліку заборонені (в т. ч. із використанням мобільних пристроїв).

Запропонований освітній компонент оцінюється за накопичувальною системою. Максимальний бал, який може отримати здобувач освіти, складає 100 балів.

На денній формі навчання за роботу на практичних заняттях (10 балів за роботу на десяти заняттях). На заочній формі навчання на кожному з трьох практичних занятті студент може набрати відповідно, 30, 40 і 30 балів.

Сума отриманих балів може бути зарахована як підсумковий бал за згодою здобувача освіти. В разі незгоди його бали анулюються. У такому випадку атестація здійснюється в усній формі у вигляді заліку.

Освітній компонент зараховується здобувачеві, якщо він успішно виконав всі види навчальної роботи, передбачені силабусом. Перескладання будь-яких видів робіт, передбачених силабусом освітнього компонента, з метою підвищення підсумкової модульної оцінки не дозволяється. Кінцевий термін ліквідації заборгованості з модульного контролю обмежується початком заліково-екзаменаційної сесії.

VII. Підсумковий контроль

Формою підсумкового контролю є залік. Залік проводиться в усній формі.

Повторне складання заліку допускається не більше як два рази: один раз – викладачеві, другий – комісії, яку створює декан факультету.

Терміни проведення підсумкового семестрового контролю встановлюються графіком освітнього процесу.

Перелік питань для підготовки до заліку

1. Давня геологічна історія Землі.
2. Кристалічні породи.
3. Ландшафтоутворююча діяльність рік.
4. Ерозійні форми рельєфу.
5. Головні корисні копалини Світового океану.
6. Виявлені вугільні породи.
7. Силікати як найбільш розповсюджені мінерали.
8. Родовища нафти та природного газу.
9. Руслові процеси і форми рельєфу.
10. Річкові і долинні системи, басейни та вододіли.
11. Схили і схилі процеси. Зсуви і їхні типи.
12. Гляціальні форми рельєфу.
13. Карст і карстові форми рельєфу. Печери.
14. Еолові форми рельєфу. Рельєф пустель.
15. Берегові процеси і форми рельєфу. Поняття «берег».
16. Антропогенні ландшафти.
17. Кліматичні періоди у історії людства.
18. Антропогенні чинники коливання клімату.
19. Значення опанування вогню первісними людьми.
20. Проблема походження людських рас та їх класифікація.
21. Формування релігійних уявлень та виникнення мистецтва.
22. Кам'яна індустрія первісних людей в епоху верхнього палеоліту.

23. Природне середовище за доби верхнього палеоліту.
24. Зростання ролі водних джерел харчування у добу мезоліту.
25. Неолітична революція.
26. Найдавніші центри виникнення відтворюючого господарства.
27. Передумови і процеси становлення кочівництва.
28. Історичне значення впровадження металу.
29. Лінія розвитку: плем'я – союз племен – народність – народ – нація.
30. Роль морів у формуванні етносів.
31. Велика грецька колонізація.
32. Євроатлантизм та євразійство.
33. Природне середовище і трипільська проблематика.
34. Природне середовище і розселення індоєвропейців.
35. Римський Барбарікум.
36. Епоха великого переселення народів.
37. Германці на території України.
38. Велике розселення слов'ян.
39. Проблема формування українського етносу.
40. Історичні типи природокористування.
41. Одомашнення сільськогосподарських культур та приручення диких тварин.
42. Регіональна специфіка перебігу неолітичної революції.
43. Характерний матеріально-технічний та побутовий комплекс кочівників.
44. Чинники і маршрути кочування.
45. Роль коня у кочовому господарстві. Номадизм.
46. Центри походження основних сільськогосподарських культур.
47. Сучасний період доместикації.
48. Зрошуване землеробство.
49. Землеробство в умовах соціалістичного та комуністичного господарювання.
50. Промислові регіони і міські агломерації.
51. Рурський кам'яновугільний басейн.
52. Донецький басейн.
53. Початок використання металів для виготовлення прикрас та зброї.
54. Поява металевих знарядь праці.
55. Найдавніші меліоративні системи.
56. Римські дороги.
57. Епоха великих географічних відкриттів та формування морських колоніальних імперій.
- 58.осушення приморських територій у Північній Європі.
59. Кам'яне вугілля як основне джерело енергії у XIX – першій половині XX ст.
60. Революційна роль парової машини у промисловому виробництві.
61. Роль Суецького та Панамського каналів у розвитку світових комунікацій.
62. Природні умови виробництва та передачі електроенергії.

63. Природні умови театрів бойових дій Першої світової війни.
64. Природні умови розвитку підводного флоту та військової авіації.
65. Нафтодобування і нафтопереробка у XX ст..
66. Створення реактивної авіації та освоєння космосу.
67. Розвиток атомної енергетики.
68. Кліматичні зміни у XX – на початку XXI ст.
69. Наростання глобальних екологічних проблем у XX – на початку XXI ст.
70. Сучасні проблеми водопостачання.
71. Долини річок у становленні цивілізації.
72. Природні передумови формування грецьких полісів.
73. Роль Середземного моря у формуванні Римської імперії.
74. Арабські завоювання і історія Європи.
75. Природне середовище і Хрестові походи.
76. Морські комунікації і епоха вікінгів.
77. Британія – повелителька морів.
78. Розвиток природничо-наукових знань і Велика Французька буржуазна революція.
79. Фізико-географічні передумови утворення і розвитку Сполучених Штатів Північної Америки.
80. Промислова революція у Європі, її причини, хід та політичні наслідки.
81. Природні чинники позиційного характеру Першої світової війни.
82. Дарданелли у планах Першої світової війни.
83. Радянська політична система і модель природокористування.
84. Великі будівельні проекти XX ст.
85. Природні чинники у ідеології фашизму та націонал-соціалізму.
86. Природні чинники у ході Другої світової війни.
87. Німецька підводна війна на морі у ході Другої світової війни.
88. Специфіка ведення бойових дій на Тихому океані у ході Другої світової війни.
89. Географія «Залізної завіси».
90. Природні чинники у воєнних конфліктах другої половини XX – початку XXI ст.
91. Природні чинники і поширення маоїзму у Китаї.
92. Крах радянської системи на фоні наростання економічних проблем.
93. Політичні аспекти вивчення та освоєння Арктики і Антарктики.
94. Кіотський протокол 1997 року.
95. Природні чинники у історії Волині.
96. Дніпровсько-Бузький канал і історія Волині.
97. Освоєння Львівсько-Волинського вугільного басейну.
98. Перспективи розробки волинських родовищ міді.
99. Великомасштабна меліорація на Волині.

100. Волинська атомна енергетика.

Шкала оцінювання знань студентів

Оцінка в балах	Лінгвістична оцінка
90–100	Зараховано
82–89	
75–81	
67–74	
60–66	
1–59	Незараховано (необхідне перескладання)

Рекомендована література та Інтернет-ресурси

1. Бродель Фернан Ідентичність Франції. Книга 1. Простір та історія / Пер. з фр. Світлани Глухової. Київ : Вид-во Жупанського, 2013. 368 с.
2. Бродель Фернан Ідентичність Франції. Книга 2. Люди і речі / Пер. з фр. Світлани Глухової. Київ : Вид-во Жупанського, 2014. 232 с.
3. Бродель Фернан Ідентичність Франції. Книга 3. Люди і речі / Пер. з фр. Світлани Глухової. Київ : Вид-во Жупанського, 2017. 488 с.
4. Геополітика : Навчальний посібник / М. С. Дністрянський . Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 436 с.
5. Гриценко В.П. Палеонтологія: Навч. посіб. Київ: ВПЦ «Київ. університет», 2005. 282 с.
6. Історія інженерної діяльності: підручник / Р.Д. Іскович-Лотоцький, І.В. Севостьянов. Вінниця: ВНТУ, 2014. 266 с.
7. Крисаченко В. С. Екологічна культура: теорія і практика. Київ: Заповіт, 1996. 352 с.
8. Михайличенко О.В. Історія науки і техніки: навч. посіб. Суми : Сум ДПУ, 2013. 346 с.
9. Панишко С. Історія і природне середовище: методичні рекомендації до освітнього компонента. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2025. 37 с.
10. Панишко С. Історичне краєзнавство Волині [Текст]: навч. посіб. для здобувачів закладів загальної середньої, фахової передвищої та вищої освіти. Луцьк : Вежа-Друк, 2025. 136 с.
11. Handbook of Paleoanthropology / W. Henke, I. Tattersall (Eds.). Springer, 2007. 2069 p.

- 12.Updating Neanderthals: Understanding Behavioural Complexity in the Late Middle Palaeolithic / F. Romagnoli, F. Rivas, S. Benazzi (Eds.). Elsevier, 2022. 347 p.
- 13.Radkau J. Holz. Wie ein Naturstoff Geschichte schreibt. München: Oekom Verlag, 2007.

Інтернет ресурси

Інтернет-ресурс геологічного факультету Київського університету.

geol.univ@kiev.ua.

Сайт Міжнародного союзу з вивчення четвертинного періоду (International Union for Quaternary Research – INQA) - <http://www.inqua.org/>

International Association of Geomorphologists - <http://www.geomorph.org>

Національний центр атмосферних досліджень <http://gisclimatechange.ucar.edu>